

УДК338.2:656.61

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Макаренко М.В., к.е.н., доцент, Азовський морський інститут Одеської національної морської академії
Панчоха О.О., викладач Азовський морський інститут Одеської національної морської академії

Макаренко М.М., Панчоха О.О. Особливості управління стратегічним потенціалом промислових підприємств. В статті обґрунтовано важливість визначення стратегічного потенціалу підприємства. Досліджено концепції та підходи щодо сутності поняття стратегічного потенціалу та особливостей його використання в морській галузі.

Макаренко М. М., Панчоха О. О. Особенности управления стратегическим потенциалом промышленных предприятий. В статье обоснована важность определения стратегического потенциала предприятия. Исследованы концепции и подходы относительно сущности понятия стратегического потенциала и особенностей его использования в морской отрасли.

Makarenko M., Panchokha O. Strategic Potential Features of the Industrial Enterprise Management. The article highlights the importance of strategic potential of the enterprise, investigates concepts and approaches rather essence of concept of strategic potential and features of its use in sea branch.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання підприємства морської галузі повинні адекватно реагувати на ринкові зміни. При цьому вони змушені нарощувати обсяги роботи, раціонально використовувати трудові, виробничі та матеріальні ресурси, враховуючи виникнення нових суспільних потреб, найважливіші їх чинники, забезпечуючи динамізм власного стратегічного потенціалу. В силу цього набувають актуальності проблеми: дослідження теоретичних, методичних і практичних питань організації управління стратегічним потенціалом підприємства; використання прогресивних методів господарського маневрування виробничими ресурсами підприємства на основі законів ринкової економіки; вдосконалення методів виміру й обґрунтування оцінки стратегічного потенціалу підприємства. Вирішення цих проблем повинно знаходити відображення в розробці ефективної системи організації управління стратегічним потенціалом підприємств морської галузі.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Проблеми організації управління стратегічним потенціалом підприємств морської галузі розглядалися як продовження наукових розробок вчених-економістів О.І. Амоші, Я.Г. Берсуцького, В.М. Гончарова, В.М. Гриньової, В. Б. Занга, М.І. Іванова, О.М. Кизима, Т.С. Клебанової, М.М. Лепи, П.А. Орлова, В.С. Пономаренка, О.І. Пушкаря, О.М. Тридіда, Д.К. Шевченка, Б.Г. Шелегеди та ін. Однак такі питання, як урахування синергізму від сполучення ресурсів при оцінці рівня стратегічного потенціалу підприємства морської галузі, врахування економічних зв'язків і відносин, які відбивають умови розвитку підприємства через реальний та нормативний рівні, що забезпечить ефективне використання ресурсів, при визначенні стратегічного потенціалу підприємства морської галузі ними не розглядалися.

Метою статті є дослідження сутності управління стратегічним потенціалом підприємств морської галузі та розробка практичних рекомендацій до побудови системи управління потенціалом підприємства.

Виклад основного матеріалу. Подальший розвиток економіки України багато в чому залежить від вирішення основного завдання - забезпечення стійкого і динамічного росту з охопленням усіх ланок економічного життя, глибшим розумінням економічних законів, явищ і тенденцій. У центрі уваги опинилися фундаментальні основи економічних відносин, оскільки практика потребує не тільки повної реалізації можливостей, які закладені в сучасній економіці, а й наукової розробки їх подальшого ефективного використання.

В сучасних умовах особливого значення набувають питання сутності та значення якісних перетворень продуктивних сил, ефективності пріоритетних структурних змін, розвитку нового господарського механізму з орієнтуванням на досягнення високого кінцевого соціально-економічного результату. В спробі звільнитися від догматизму економічна наука намагається виявити внутрішні рушійні сили економіки, чинники та резерви значного якісного росту, вивчити світовий досвід управління як передумову подальшого швидкого прогресу суспільства. У зв'язку з цим постає невідкладне методологічне завдання - комплексно розкрити й системно оцінити накопичений теоретичний арсенал, визначити шляхи гарантованого та найбільш ефективного прискорення соціально-економічного розвитку.

Економічний розвиток підприємств морської галузі знаходиться у функціональній залежності, насамперед, від потенціалу підприємств, механізму його оптимального використання і управління, що вимагає: розробки системи управління потенціалом підприємства морської галузі, яку необхідно враховувати в стратегії ефективного розвитку регіонів; відтворення стратегічного потенціалу підприємства з трансформацією критеріїв прийняття управлінських рішень; застосування прогресивних методів господарського маневрування виробничими ресурсами підприємства на основі законів ринкової економіки; вирішення задачі виміру й

обґрунтування оцінки стратегічного потенціалу підприємства морської галузі. Початковим етапом процесу розробки методологічного базису системи управління потенціалом на рівні підприємства морської галузі є створення теоретичних основ визначення даної економічної категорії.

Широке трактування змісту терміна «потенціал» дозволяє застосувати його до різних галузей діяльності людини залежно від того, про які сили, засоби, запаси та джерела йде мова [1-4]. На думку деяких вчених, потенціал - це абстрактна категорія з невизначеними межами, вплив якого на результативність виробничих процесів носить непрямий, побічний характер [5]. Зауважимо, що потенціал - це категорія конкретна з динамічним характером, тому правомірним є факт визнання його існування у часі і просторі. Проведеними дослідженнями встановлено, що категорія «стратегічний потенціал», з'явившись в економічній літературі відносно недавно, майже відразу ж придбала полісемантичне звучання. У зв'язку з цим серед вчених дотепер існують розбіжності в її інтерпретації.

Квінтесенцію пропонованої наукової концепції складають наступні принципи: 1) «стратегічний потенціал підприємства морської галузі» - це категорія, яка характеризує сукупні можливості підприємства, що можуть бути реалізовані тільки при наявності ресурсів. Таким чином, стратегічний потенціал характеризується певним набором ресурсів, які повинні бути утягнені в виробництво чи підготовлені до використання в господарській системі; 2) визначення економічного показника «потенціал підприємства морської галузі» повинно здійснюватися з урахуванням комплексу існуючих і потенційних відносин. Таким чином, потенціал варто аналізувати як систему функціональних відносин, що склалися між елементами реального і гіпотетичного рівня розвитку підприємства; 3) економічний показник «потенціал підприємства морської галузі» повинний враховувати двоїтий характер даної економічної категорії, оскільки, з одного боку, може відбити стан підприємства морської галузі щодо вимог конкретного зовнішнього середовища, а, з іншого боку, виступити об'єктом управління. 4) «стратегічний потенціал підприємства морської галузі» - поняття динамічне. Динамізм стратегічного потенціалу полягає в тому, що в кожний наступний момент часу можливості економіки змінюються. Тому стратегічний потенціал підприємства морської галузі повинний визначатися як динамічне поняття, що характеризує готовність економічної системи в кожний визначений момент часу мобілізувати виробничі можливості для досягнення поставлених цілей економічного розвитку з максимальною ефективністю; 5) поняття «стратегічний потенціал підприємства морської галузі» відбиває не тільки нормативний масштаб, але і цільовий орієнтир. У даній своїй функції він співвідноситься як з реальними можливостями підприємства, так і з перспективними, тобто, що знаходились у стадії становлення. Майбутнє взаємодіє із сьогоденням не тільки на основі структурного зв'язку «стану», але й особливої, так названої, цільової, форми детермінації. Таким чином, стратегічний потенціал підприємства морської галузі – складна економічна система функціональних відносин між елементами реального і потенційного рівня розвитку підприємства, що відбиває його готовність у певний час мобілізувати ресурсні можливості для досягнення поставлених цілей з максимальною ефективністю в процесі оптимальної взаємодії з зовнішнім середовищем. Аналіз публікацій, присвячених поняттю «стратегічний потенціал», дозволив виділити ряд суперечливих підходів до розуміння сутності стратегічного потенціалу (рис. 1).

По-перше, стратегічний потенціал розглядався багатьма вченими-економістами як сукупна здатність галузей народного господарства [6, 7]. Так, Мочалов Б.М. визначив стратегічний потенціал як сукупну здатність галузей народного господарства виробляти продукцію, перевозити вантажі, надавати послуги населенню [6].

Однак, на нашу думку, таке визначення не розкриває всіх аспектів стратегічного потенціалу, а тільки один з них - здатність господарського механізму виконувати виробничу функцію. Очевидно, що це важлива, але не єдина характеристика стратегічного потенціалу.

По-друге, багато економістів ототожнювали поняття «стратегічний потенціал» з термінами «економічна міць», «народногосподарський потенціал» і «національне багатство». Економіческий потенциал раскрывает экономическую мощь» [7]. Такої ж точки зору дотримувався й Задоя О.А., роблячи акцент на розходженні термінів «народне господарство» і «стратегічний потенціал». Оскільки «народне господарство» і «економіка» - поняття не тотожні, - відзначав він, - то і народногосподарський потенціал - поняття відповідно ширше стратегічного потенціалу [4]. Відносно термінів народногосподарський потенціал і стратегічний потенціал інші економісти вважали, що перший включає другий [4]. По-третє, ряд вчених-економістів розглядали стратегічний потенціал як результат економічних і виробничих відносин між суб'єктами господарської діяльності. Так, Самоукін Л.І. вважав, що стратегічний потенціал необхідно розглядати у взаємозв'язку з відносинами, що виникають між окремими працівниками, трудовими колективами, а також управлінським апаратом підприємства, організації, галузей народного господарства взагалі з приводу повного використання їхніх здібностей до створення матеріальних благ і послуг [3].

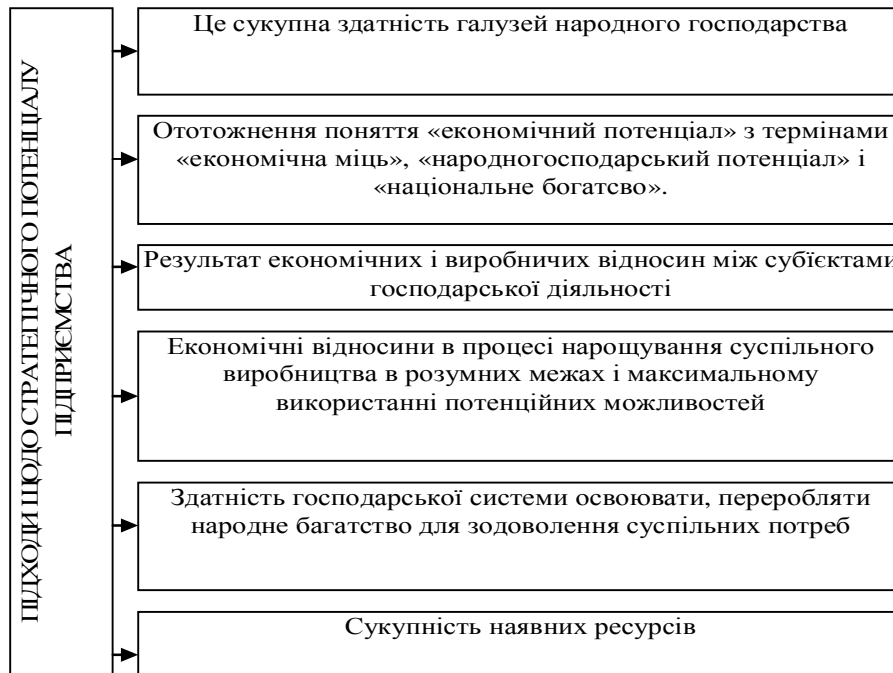

Рис. 1. Концепції дослідження сутності категорії «стратегічний потенціал»

Таким чином, стратегічний потенціал нерозривно пов'язаний із господарською системою, що у своїй першооснові виражає активне ставлення людини до природи і виступає у формі матеріального або духовного освоєння, видозміни, розвитку і присвоєння різноманітних сил та багатств членами суспільства [2].

По-четверте, визначення стратегічного потенціалу як економічної категорії, що відбиває економічні відносини в процесі нарощування суспільного виробництва і максимального використання потенційних можливостей його виробничого апарата, що обумовлюють підвищення ефективності суспільного виробництва і більш повне задоволення потреб суспільства [2].

По-п'яте, серед економістів зустрічалася думка, що стратегічний потенціал являє собою здатність господарської системи освоювати, переробляти народне багатство для задоволення суспільних потреб[1]. Однак це визначення не повністю розкриває прогресивні потенції системи та окремі види ресурсів, а дає лише кількісну характеристику реально досягнутого економічного розвитку. Тому необхідно характеризувати систему не тільки абсолютним обсягом вироблених матеріальних благ та послуг, а й невикористаними, прихованими можливостями накопичених матеріально-технічних, трудових та інших ресурсів для досягнення визначених цілей при здійсненні певних соціально-економічних перетворень і науково-технічного прогресу.

Показник абсолютного обсягу вироблених матеріальних благ дає кількісну характеристику фактично досягнутого стратегічного потенціалу. Однак стратегічний потенціал характеризується не тільки досягнутою здатністю галузей економіки, але й резервами виробництва як можливостями, що визначають їх потенційний рівень.

По-шосте, стратегічний потенціал розглядався як сукупність наявних ресурсів. Такий підхід просліджувався в ряді публікацій вітчизняних економістів. Так, за Ігнатовським П. стратегічний потенціал - це «современные системы машин и другие орудия труда, весь научный и производственный арсенал, разведанные и добываемые запасы сырья и энергии, трудовые ресурсы, огромный производственный опыт» [7]. Однак, слід зазначити неспроможність даного визначення в силу того, що поняття «потенціал» пов'язано безпосередньо з процесом виробництва, у результаті якого ресурси, взаємодіючи між собою, перетворюються в нову якість. «Потенціал», таким чином, є відображенням можливостей досягнення високих кінцевих результатів шляхом найбільш раціонального використання наявних ресурсів, а поняття «ресурс» відноситься до елементів виробничого процесу. Дослідження підходів щодо визначення терміна «стратегічний потенціал» відбивають різні погляди в розумінні його сутності і структури. Досить важко сказати однозначно про прихильність того чи іншого дослідника до одного з підходів. Ряд дослідників приводять кілька визначень з різними акцентами. Так, наприклад, одні автори пропонували декілька визначень стратегічного потенціалу й взагалі вважали, що «стратегічний потенціал» варто розглядати як: джерело росту національного доходу й економічної моці країни; результат розвитку продуктивних сил суспільства; показник максимальних виробничих можливостей галузі, підприємств, об'єднань, ресурсів; засіб задоволення суспільних потреб; найважливіший фактор росту національного багатства країни; критерій оптимальності планів виробництва матеріальних благ, використання ресурсів і національного багатства [7]. Таке розходження у визначеннях пояснюється тим, що кожний з дослідників виділяв якусь одну з рис стратегічного потенціалу, не розкриваючи її цілком у комплексі.

Методологічним положенням до розкриття змісту стратегічного потенціалу підприємства морської галузі, є система взаємозв'язку цієї категорії з іншими категоріями - потребами та економічними інтересами

підприємства. Економічна сутність потенціалу підприємства морської галузі підтверджується тим, що потенціал завжди розглядається в єдності із задоволенням потреб суб'єктів господарювання. Ця єдність витікає з безпосереднього взаємозв'язку кількісного та якісного боків стратегічного потенціалу, як задоволеної потреби системи в створенні адекватної матеріально-технічної бази. Тому формування стратегічного потенціалу не можна розглядати ні як самоціль, ні як підсумок визначеного етапу розвитку господарської системи.

В системі задоволення потреб стратегічний потенціал виступає як накопичена праця, з одного боку, і суб'єктивна здатність суспільної свідомості його використовувати, - з іншого боку. Отриманий результат від такої взаємодії буде свідчити про рух об'єктивно-суб'єктивного процесу задоволення різноманітних потреб, але з якісно більш високими характеристиками, ніж на початку шляху. Економічний інтерес є породженням та соціальним проявом потреби і виникає тоді, коли задоволення потреби усвідомлюється як конкретна мета - раціоналізація використання стратегічного потенціалу.

Кінцеві результати, що виражають задоволення й зростання потреб людини утворюють «стартову площадку» для нового циклу суспільного відтворення. Потреби виступають при цьому внутрішньою пружиною соціально-економічного прогресу і є формуючою основою розробки і перетворення цільових програм ефективного розвитку.

Висновок. Таким чином, в результаті дослідження економічного змісту потенціалу підприємства морської галузі було встановлено: стратегічний потенціал підприємства морської галузі характеризується як динамічна категорія, що розвивається разом із виробничими силами суспільства; стратегічний потенціал підприємства морської галузі - складна економічна система категорій і функціональних відносин між елементами реального і гіпотетичного рівня розвитку системи; за своєю суттю стратегічний потенціал співвідноситься як з реальними можливостями об'єктів управління в практиці господарювання, так і з перспективними ресурсами; економічна сутність потенціалу підприємства морської галузі підтверджується системою взаємозв'язку з іншими категоріями - потребами та економічними інтересами підприємства.

В даний час в умовах переходу до ринку ефективного використання стратегічного потенціалу підприємства морської галузі є інструментом адаптаційного процесу, завдяки чому підприємство трансформується відповідно до мінливого зовнішнього середовища. Тому для побудови системи управління стратегічним потенціалом підприємства морської галузі необхідно виявити особливості стратегічного потенціалу підприємств.

Список використаних джерел:

1. Дмитрук І.Й. Виробничий потенціал і його використання в умовах ринку / І.Й.Дмитрук, О.І. Фурдичко и др. // НАН України. ІРД. - Львів, 1995. - 82 с.
2. Гончаров В.М. Організація управління ефективним розвитком підприємств морської галузі в умовах ринкового середовища: Монографія / В.М.Гончаров, Д.В. Солоха, В.Ю. Припотень. - Донецьк: СПД Купріянов В.С. - 2006. - 206 с.
3. Гриньова В.М. Особливості регіонального управління інвестиційною діяльністю в сучасних умовах / В.М. Гриньова, О.М. Ястремська // Регіональна економіка. - 2003. - №3. - С.170-174.
4. Добров Т.М., Тонкаль В.Е. и др. Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность / Т.М. Добров, В.Е. Тонкаль и др. - К.: Наук, думка. 1987. - 359 с.
5. Донец Ю.Ю. Эффективность использования производственного потенциала / Ю.Ю. Донец. - К.: Знание, 1978. - 315 с.
6. Дорогунцов К. Сталість розвитку еколого-стратегічного потенціалу України та її регіонів / К. Дорогунцов, А.Федорищева// Економіка України. - 1996. - № 7. - С.4-17.
7. Игнатовский П. Экономический потенциал в условиях действительности хозяйственного механизма / П. Игнатовский // Плановое хозяйство. - 1980 - №2. - С. 17-18.

Ключові слова: економічний потенціал, стратегічний потенціал, морська галузь, розвиток підприємства, система управління.

Ключевые слова: экономический потенциал, стратегический потенциал, морская отрасль, развитие предприятия, система управления.

Keywords: economic potential, strategic potential, sea branch, enterprise development, a control system.